

Lapse eakohane kõne areng

1-aastane laps

- Laliseb mitme erineva silbiga, nt pa-ta-pa.
- Ütleb esimese sõna, nt opa, emme, anna, sh lalinsõnad auh, muu-muu.
- Kasutab suhtlemisel žeste, nt pea raputamine, osutamine.
- Reageerib järjepidevalt oma nimele.
- Mõistab lihtsaid korraldusi, nt Anna pall!

2-aastane laps

- Õpib aktiivselt uusi sõnu.
- Kaheselt on keskmiselt 200-300 sõna (peab olema minimaalselt 50 sõna).
- Ühendab omavahel kahte sõna, nt emme auto.
- Kasutab paljusid kommunikatiivseid žeste.
- Mõistab kas-küsimusi ja vastab neile.
- Mõistab tuttavaid tegusõnu, nt istu.
- Eelistab suhelda tuttava täiskasvanuga, eakaaslastega suhtleb vähe.

3-aastane laps

- Kasutab suhtlemisel peamiselt 3-sõnalist lausungit nt Karu hüppab voodis.
- Kõnesse tekivad grammatilised lõpud, nt Mõmmi taha**B** kommi**I**.
- Lapse kõne on u 75% ulatuses mõistetav võõrale täiskasvanule.
- Laps mõistab kaheosalisi korraldusi, nt Võta tass ja vii see kraanikaussi.

- Mõistab ja kasutab lihtsamaid omadussõnu, nt must ja puhas.
- Mõistab kus-, kes-, mis- küsimusi ning vastab neile.
- Suhtleb vabalt igapäevaolukordades, eelistab suhelda täiskasvanuga.

4-aastane laps

- Kasutab kõnes objektide osade/detailide nimetusi, nt auto: tuled, rattad, rool.
- Kasutab kõnes mõningaid liitsõnu, nt tutimüts.
- Kasutab erinevat tüüpi lihtlauseid (sh koondlauseid, nt Ma ostan poest kommi ja palli).
- Kasutab õigesti oleviku ja mineviku tegusõna vorme ning tihti kasutatavaid käändeid.
- Lubatud on kolme hääliku vaeghääldus,
- Raskused võivad olla pikemate, uute ja kaashäälikuühenditega sõnade hääldusel.
- Oskab algatada ja lõpetada vestlusi, muuta vestluse teemat ning sobival ajal vestlusega ühineda.

5-aastane laps

- Kasutab aktiivselt vastandsõnu, vähem sünonüüme.
- Kasutab omadussõnade võrdlusastmeid nagu suur-suurem-kõige suurem.
- Hääldus peab olema korras, lubatud on R ja Õ hääliku vaeghääldus.
- Hakkab mõistma ülekantud tähendusega sõnu nagu tassi kõrv, tooli jalg.

- Grammatikast kasutab ta õigesti enamikke nimisõna käändevorme mitmuses (ilusatel lilledel) ning tegusõna vormidest tulevad kasutusse -nud ja -tud vormid.
- Raskused võivad esineda ainult võõrsõnadega ning väga keerulise struktuuriga sõnade hääldamisel, nt kirsimarjakobar.
- Mõistab, et mõnel sõnal võib olla mitu tähendust nagu koor või tee.
- Laps arvestab suheldes kuulaja teadmistega.
- Kasutab rollimängus rollile vastavat suhtlust.

6-aastane laps

- Kasutab kõnes õigesti aega väljendavaid määrsõnu nagu eile, täna, homme.
- Nimetab ühe õpitud kategooria piires vähemalt 2 sõna, näiteks lilled – tulp, roos.
- Kasutab õigesti harva esinevaid käändevorme nagu saav ja rajav kääne, nt saab lauljaks, jookseb kivini.
- Kordab järele ja hääldab ise õigesti kõiki emakeele häälikuid ja tähenduselt tuttavaid sõnu.
- Ta oskab kõnega suunata kaaslaste tegevust ja annab sellele hinnanguid.

Kõne- ja keelepuuded ja nendega kaasnevad probleemid

Kõne- ja keelepuudeid esineb laste hulgas väga palju.

Kõnepuuded on seotud raskustega hääldada emakeele häälikuid ja sõnu.

Võimalikud probleemid:

- Laps hääldab valesti ühte-kahte häälikut (sagedamini K, R, S ja Õ).
- Ninahingamistakistuste (sagedased nohud, suurenenud adenoid, allergia), halbade oraalsete harjumuste (pikaaegne luti kasutamine, pöidla imemine) ja/või kinnise keelekida tõttu tekivad hääldusraskused (rääkides tuleb keel hammaste vahelt välja).
- Kogelus, mis võib avalduda korduste, venituste ja blokkidena hääliku, silbi, sõna ja/või fraasi tasandil. Võib esineda ealine kogelus (kiirel kõne arengu perioodil, möödub ise) või püsiv kogelus (vajab logopeedi abi).

Keelepuuded on seotud raskustega omandada keele süsteem (sõnavara, grammatika, lauseloome vms). Võimalikud probleemid:

- Laps oskab hääldada emakeele häälikuid, kuid ei oska neid õigetes kohtades kasutada ja asendab neid ebapüsiselt. Nt oskab öelda K-häälikut, kuid kõnes ütleb sõna mõnikord „koer“ õigesti, mõnikord asendab K-hääliku ja ütleb „toer“ või „poer“.
- Lapse sõnavara on vähene, talle ei tule sõnad meelde või ta ajab sõnu omavahel sassi, näiteks hammas ja lammas (sest hääldus on sarnane) või lehm ja kits (sest mõlemad on taluloomad, kes annavad piima).
- Laps jätab rohkelt ära grammatilisi lõppe või kasutab neid valesti, nt „Ma taha komm_/komma!“
- Jätab lausest ära olulisi lauseliikmeid, näiteks „Ema ostis!“ või kasutada ebataolist sõnajärge: „Ostis ema kommi!“.
- Tal on raskused korraldustest arusaamisega.

Kõne- ja või keelepuuded kaasnevad alati intellektipuudega, teiste erivajaduste puhul võivad need kaasesineda (sagedamini aktiivsuse- ja tähelepanuhäire, autismi, kuulmislangusega), aga ei pruugi.

Mitmekeelsete laste kõne areng võib hilineda. NB! Mitmekeelsus ei põhjusta kõne- ja/või keelepuuet, kuid mitmekeelsel lapsel võivad need esineda.

Olulised küsimused vanemale

Küsi küsimusi kõne arengu kohta vastavalt eakohase arengu tähistele. Lisaks:

- Kas lapse lähisugulaste hulgas on inimesi, kes on hakanud hiljem rääkima, vajanud logopeedilist abi, neil on olnud raskusi lugemise- ja/või kirjutamisega või on neil mõni muu erivajadus?
- Kuidas on kulgenud lapse üldine areng?
- Kas vanem on täheldanud, et laps ei kuule hästi ja kas kuulmist on arsti juures kontrollitud?
- Kas vanem on käinud mõne spetsialisti juures? Mis on olnud tulemus?
- Kas ärkvel olles ja/või magades on lapse suu tihti avatud, hingab läbi suu ja/või nohiseb, norskab?
- Kuivõrd saab vanem aru, mida laps talle ütleb?
- Kas laps suhtleb ka teiste täiskasvanutega (v.a ema ja isa) ning kas tunneb huvi eakaaslastega suhtlemine vastu?
- Kas laps kommenteerib mängimise ajal oma tegevust?

Millal ja kuhu pöörduda?

Kõne- ja/või keelelise arengu raskuste korral on ÜLILOLULINE varajane märkamine ja sekkumine.

Kuni lasteaeda minekuni on abiks **perearst**, kes annab ise hinnangu ning suunab vajadusele logopeedi teenusele või eriarsti juurde. Hiljem aitavad selgusele jõuda ja abistava plaani paika panna **lasteaia logopeed**, **eralogopeed** või **Rajaleidja keskus**.

Kui lapsel ilmnevad raskused mitmes arenguvallas, siis on mõistlik suunata vanem **Sotsiaalkindlustusameti** poole, et laps saaks õiguse rehabilitatsiooniteenustele, mille raames võimaldatakse ka logopeediline abi.